

**NOȚIUNEA, TEMEIUL ȘI PRINCIPIILE RĂSPUNDERII PENALE ÎN LUMINA
LEGISLAȚIEI ȘI DOCTRINEI PENALE ACTUALE A REPUBLICII MOLDOVA****Xenofon ULIANOVSKI**

Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor habilitat în drept, profesor universitar
e-mail: xenofon58@yahoo.com

Gheorghe ULIANOVSKI

Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor în drept, profesor universitar
e-mail: ulianovschi_gh@gmail.com

Răspunderea penală este veriga de legătură dintre infracțiune, pedeapsa penală și mecanismul dreptului penal prin care se aplică normele legii penale în privința persoanelor care au săvârșit infracțiuni și se realizează scopurile ei. Răspunderea penală reprezintă realizarea drepturilor și obligațiilor, născute ca urmare a săvârșirii infracțiunii între infractor și stat prin declararea persoanei vinovate în săvârșirea infracțiunii și aplicarea acestei persoane, în baza sentinței de către instanța de judecată, a unei pedepse penale cu sau fără executarea reală a ei și executarea pedepsei de către persoana respectivă sau prin liberarea de răspundere penală a persoanei care a săvârșit infracțiunea de către instanța de judecată ori procuror în cazurile și condițiile prevăzute de legea penală.

Cuvinte-cheie: răspundere penală, infracțiune, pedeapsă, executarea pedepsei, liberare de răspundere, legea penală.

**NOTION, BASIS AND PRINCIPLES OF CRIMINAL LIABILITY IN THE LIGHT
OF CURRENT CRIMINAL LAW AND DOCTRINE OF THE REPUBLIC OF
MOLDOVA**

Criminal liability is the link between the crime and the criminal punishment and the mechanism of criminal law by which the rules of criminal law are applied to individuals who have committed a crime and its purposes are achieved. Criminal liability is the realization of rights and obligations, arising from the commission of the crime between the offender and the state by declaring the person guilty of the crime and applying this person, based on the sentence by the court, a criminal penalty with or without actual execution. and the execution of the sentence by the respective person or by the release of criminal liability of the person who committed the crime by the court or the prosecutor in the cases and conditions provided by the criminal law.

Keywords: criminal liability, crime, punishment, execution of the sentence, release from liability, criminal law.

LA NOTION, LA BASE ET LES PRINCIPES DE LA RESPONSABILITÉ PÉNALE À LA LUMIÈRE DU DROIT PÉNAL ET DE LA DOCTRINE EN VIGUEUR DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDAVIE

La responsabilité pénale est le lien entre le crime et la sanction pénale et le mécanisme du droit pénal par lequel les règles du droit pénal sont appliquées aux personnes qui ont commis des crimes et ses objectifs sont atteints. La responsabilité pénale est la réalisation des droits et obligations, découlant de la commission du crime entre le contrevenant et l'État en déclarant la personne coupable du crime et en lui appliquant, sur la base de la peine prononcée par le tribunal, une sanction pénale avec ou sans l'exécution effective et l'exécution de la peine par la personne concernée ou par l'exonération de la responsabilité pénale de l'auteur du crime par le tribunal ou le procureur dans les cas et conditions prévus par la loi pénale.

Mots clés : responsabilité pénale, délit, peine, exécution de la peine, décharge de responsabilité, droit pénal.

ПОНЯТИЕ, ОСНОВЫ И ПРИНЦИПЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В РАМКАХ АКТУАЛЬНОГО УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И УГОЛОВНОЙ ДОКТРИНЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Уголовная ответственность является связующим звеном между преступлением и уголовным наказанием, а также механизмом уголовного права, посредством которого применяются нормы уголовного закона в отношении лиц совершившими преступления. Уголовная ответственность представляет права и обязанности, возникшие вследствие совершенного преступления между преступником и государством, путем признания лица, виновного в совершении преступления, и применения в отношении него, приговором суда, уголовного наказания, будь оно с реальным или условным исполнением, или с освобождением лица от уголовной ответственности судом или прокурором в случаях, предусмотренных уголовным законом.

Ключевые слова: уголовная ответственность, преступление, уголовное наказание, исполнение приговора, освобождение от уголовной ответственности, уголовный закон.

Răspunderea penală este una din cele trei instituții fundamentale ale dreptului penal, care formează triada juridico-penală: infracțiunea, răspunderea penală și pedeapsa penală, în care se exprimă esența dreptului penal.

Infracțiunea determină răspunderea și pedeapsa penală, deoarece problema răspunderii penale și pedepsei penale apare numai după ce s-a săvârșit infracțiunea.

Prin instituția răspunderii penale, organele competente ale statului aplică legea penală în privința persoanelor care au săvârșit infracțiuni și realizează scopurile legii penale de apărare a societății împotriva infracțiunilor și prevenirii de noi infracțiuni, contribuind astfel la asigurarea legalității și ordinii de

drept în stat. Or, fără realizare, dreptul penal și-ar pierde valoarea sa socială, iar legea penală s-ar transforma într-o simplă hârtuială, prețul căreia ar fie egal cu valoarea hârtiei pe care ea a fost tipărită¹.

De aceea răspunderea penală este veriga de legătură dintre infracțiune și pedeapsa penală și mecanismul dreptului penal prin care se aplică normele legii penale în privința persoanelor care au săvârșit infracțiuni și se realizează scopurile ei.

Ca noțiune juridico-penală, răspunderea penală este definită în art. 50 Cod

¹ ФЕДОРОВ, Г. К. *Актуальные проблемы теории государства и права*. Кишинев: СЕР USM, 2010, с. 326.

penal ca o condamnare publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnarea ce poate fi precedată de măsuri de constrângere prevăzute de lege.

În doctrina dreptului penal nu există unanimitate în ce privește noțiunea răspunderii penale, fapt ce a generat diferite definiții ale ei, iar cea legiferată în art. 50 Cod penal reflectă doar una din ele.

Astfel, unii cercetători consideră că răspunderea penală este obligația infractorului de a se supune unor măsuri de constrângere prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită².

Alți cercetători privesc răspunderea penală ca o consecință juridică a săvârșirii infracțiunii exprimate prin obligația statului de a supune persoana măsurilor de constrângere penală³ sau ca o constrângere statală, prevăzută de norma penală și aplicată persoanei care a comis infracțiunea de către instanța de judecată prin sentință⁴ sau ca o înrăutățire a statutului juridic al persoanei care a săvârșit infracțiunea bazată pe legea penală, care constă în privarea sau limitarea drepturilor și libertăților ori în altă admonestare a vinovatului, exprimată în sentință de condamnare a instanței de judecată⁵.

Într-un sens mai larg, răspunderea penală este definită ca însuși raportul juridic penal de constrângere, născut, ca urmare a săvârșirii infracțiunii, între stat, pe de o parte, și infractor, pe de altă parte⁶, sau ca fiind un ansamblu de drepturi și obligații corelative ale subiecților raportului juridic penal de conflict, ce se realizează prin constrângerea exercitată de stat în condițiile legii, față de infractor⁷ sau ca un raport juridic de obligație, prin care autoritatea publică, în temeiul legii, impune individului suportarea consecințelor nerespectării normelor de drept în societate⁸ sau ca realizare a drepturilor și obligațiilor subiecților raportului juridic penal, adică ale statului reprezentat de către organele sale, pe de o parte, și a persoanei care a săvârșit infracțiunea, pe de altă parte⁹.

În viziunea altor cercetători, răspunderea penală este interpretată ca înseși măsurile de constrângere prevăzute de legea penală, aplicate persoanei care a săvârșit infracțiunea¹⁰, sau ca un rezultat al

² FLOREA, C. *Vinovăția penală și pedeapsa penală*. Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1987, p. 110; GLADCHI, Gh. GLAVAN, B. *Noțiunea și conceptul răspunderii penale*. În: Revista națională de drept, nr. 1, 2010, p. 23; ТАЩИЛИН, М. ГОДИЛО, Н. *Уголовная ответственность и формы ее реализации*. În: Уголовное право, №4, 2004, c. 52; BASARAB, M. *Drept penal. Partea generală*. Vol. II, București: Editura Lumina Lex, 1997, p. 169.

³ MACARI, I. *Drept penal al Republicii Moldova. Partea generală*. Chișinău, 1999, p. 61.

⁴ КЛАДКОВ, А.В. *Уголовная ответственность и его основание*. În: Уголовное право Российской Федерации. Общая часть, под ред. ЗДРАВОВОМЫСЛОВА, Б. В. Москва: Юрист, 2002, c. 65.

⁵ МАЛЫЦЕВ, В.В. *Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности*. În: СПб: Издательство "Юридический центр Пресс", 2004, c. 375.

⁶ BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: Editura ALL Educațional S.A. 1997, p. 311; ȘAVGA, A. *Răspunderea penală*. În: *Drept penal. Partea generală*, Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 106.

⁷ PAȘCU, I. *Drept penal. Partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2007, p. 348; ULIANOVSKI, X. *Răspunderea penală*. În: *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Centrul de Drept al Avocaților. Chișinău: 2003, p. 140-141; BARBĂNEAGRĂ, A. *Infracțiuni contra păcii și securității omenirii*. Chișinău: Sirius, 2005, p. 70-71.

⁸ BALTAG, D. *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău, ULIM: Tipog. Centrală, 2007, p. 313.

⁹ ЖУРАВЛЕВ, М. *Некоторые вопросы уголовной ответственности и наказания в свете современной российской уголовной политики*. În: Уголовное право, № 5, 2010, c. 21.

¹⁰ HAYMOV, A.В. *Российское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство БЕК, 1996, c. 246; FLOREA, V. *Răspunderea penală pentru infracțiuni medicale*. Chișinău: Epigraf SRL, 2006, p.78; GUȚULEC, V. *Răspunderea penală în interpretarea legislației Republicii Moldova*. În: *Pedeapsa ca formă a răspunderii penale și rolul ei în societatea de tranziție*.

aplicării normelor de drept exprimat în condamnarea, din numele statului, a persoanei vinovate în săvârșirea infracțiunii¹¹ sau ca o condamnare publică de stat a faptelor social periculoase și a persoanelor care le-a săvârșit¹².

La aceste ultime definiții date în doctrina răspunderii penale a aderat și Parlamentul Republicii Moldova la adoptarea Codului penal în vigoare și în art. 50 al lui a legiferat noțiunea răspunderii penale ca o condamnare publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare, ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege.

Din punctul nostru de vedere, nici una din definițiile menționate nu ar putea fi considerată incorectă, însă nici una din ele nu dă o caracteristică deplină răspunderii penale.

În opinia noastră, răspunderea penală reprezintă realizarea drepturilor și obligațiilor, născute ca urmare a săvârșirii infracțiunii între infractor și stat prin declararea persoanei vinovate în săvârșirea infracțiunii și aplicarea acestei persoane în baza sentinței de către instanța de judecată a unei pedepse penale cu sau fără executarea reală a ei și executarea pedepsei de către persoana respectivă, sau prin liberarea de răspundere penală a persoanei care a săvârșit

infracțiunea de către instanța de judecată ori procuror în cazurile și condițiile prevăzute de legea penală.

Considerăm că această definiție este conformă cu prevederile art. 3 și art. 53 Cod penal și reflectă elementele de bază ale răspunderii penale (temeiul, conținutul și modalitățile de realizare a ei).

Ca element de bază al răspunderii penale, temeiul ei este răspunsul la întrebarea: care este cauza ce dă naștere răspunderii penale și pentru ce persoana poate fi supusă răspunderii penale?

În doctrina penală sunt expuse mai multe opinii cu privire la temeiul răspunderii penale, care pot fi grupate în felul următor:

- unii cercetători consideră că temeiul răspunderii penale este faptul săvârșirii infracțiunii;
- alți cercetători s-au expus pentru recunoașterea ca temei al răspunderii penale a vinovăției persoanei în săvârșirea infracțiunii;
- o altă parte de autori afirmă că temeiul răspunderii penale îl constituie prezența componentei infracțiunii în fapta săvârșită¹³.

Codul penal în vigoare al Republicii Moldova, în alin. (1) art. 51, a formulat expres temeiul răspunderii penale, conform căruia temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componenta infracțiunii, stipulată în legea penală, prezintă temeiul juridic al răspunderii penale.

Din aceste prevederi ale art. 51 alin. (1) Cod penal, rezultă că răspunderea penală are 2 temeuri separate: unul real – fapta prejudiciabilă săvârșită, și altul juridic – componenta infracțiunii, prevăzută în legea penală, deși titlul art. 51 Cod penal, denumit temeiul răspunderii penale,

Materiale ale conf. șt.-practice int. 14-15 februarie 2002. Chișinău: Centrul Ed. al Univ. de Criminologie, 2002, p. 11.

¹¹ ТКАЧЕВСКИЙ, М. Ю. *Уголовная ответственность и ее основание*. În: Советское уголовное право. Общая часть. Под ред. КРИГЕРА, Г. А., КУРИНОВА, В. А.; ТКАЧЕВСКОГО, М. Ю. Москва: Издательство Московского Университета, 1981, с. 29; КЕЛИНА, С. Г. *Понятие уголовной ответственности*. În: Курс российского уголовного право. Общая часть. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В., НАУМОВА, А.В. Москва: Спарк, 2001, с. 459.

¹² BORODAS, A. *Noțiunea și temeiul răspunderii penale*. În: Drept penal. Partea generală. Chișinău, "Știința", 1994, p. 24; ВЕЛИЕВ, С. В. *Принципы назначения наказания*. În: СПб, Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс”, 2004, с. 29.

¹³ ȘAVGA, A. *Răspunderea penală*. În: Drept penal. Partea generală. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 115; BALTAG, D. *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*, Chișinău, ULIM, 2007, p. 328.

indică la faptul că răspunderea penală are la bază numai un singur temei.

Mai mult, temeiurile răspunderii penale, așa cum ele sunt fixate în art. 51 alin. (1) Cod penal, sunt în contradicție cu prevederile alineatului (2) al acestui articol, conform cărora numai persoana vinovată în săvârșirea unei infracțiuni prevăzută de legea penală poate fi supusă răspunderii penale.

În opinia noastră, formularea legislativă a acestor două temeiuri ale răspunderii penale separate și independente unul de altul în art. 51 alin. (1) Cod penal este una nereușită. Nici unul din ele în parte nu poate fi temei al răspunderii penale. Aceste două temeiuri sunt de nedespărțit. Numai fapta săvârșită care întrunește semnele componente unei infracțiuni prevăzute de legea penală constituie infracțiune, săvârșirea căreia și dă naștere răspunderii penale. O astfel de interpretare a temeiului răspunderii penale rezultă din mai multe prevederi ale lefii penale, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare Curtea E.D.O.) de interpretare a art. 7 al Convenției E.D.O. și a Curții Constituționale de interpretare a art. 22 din Constituția Republicii Moldova.

Astfel, conform art. 52 alin. (1) Cod penal, se consideră componentă a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică fapta prejudiciabilă drept infracțiune concretă. Această noțiune a componentei infracțiunii este una generală. Ea a fost elaborată de știința dreptului penal și fixată de legiuitor în legea penală ca un model al structurii juridice a oricărei fapte prejudiciabile ca infracțiune. După acest model, în normele părții speciale a Codului penal sunt stabilite faptele prejudiciabile ce constituie infracțiuni concrete prin descrierea semnelor obiective și subiective specifice fiecărei fapte prejudiciabile în parte, formând în așa mod componenta fiecărei infracțiuni concrete.

De exemplu, art. 188 alin. (1) Cod penal prevede fapta de tâlhărie ca infracțiune prin descrierea semnelor obiective și

subiective ale ei ca un atac săvârșit asupra unei persoane în scopul sustragerii bunurilor, însoțit de violență periculoasă pentru viața și sănătatea persoanei agresate ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, care și este componenta infracțiunii de tâlhărie. Articolul 287 alin. (1) Cod penal prevede fapta de huliganism ca infracțiune prin descrierea semnelor obiective și subiective ale ei ca acțiuni intenționate care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor sau de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, de opunere de rezistență violentă reprezentanților autorităților sau altor persoane care curmă actele huliganice, precum și acțiunile care, prin conținutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, care și este componenta infracțiunii de huliganism. Săvârșirea în realitate a unei fapte care întrunește semnele componente unei infracțiuni prevăzute de art. 188 alin. (1) sau art. 287 alin. (1) Cod penal constituie infracțiune de tâlhărie sau, respectiv, de huliganism.

În așa mod, în normele părții speciale a Codului penal sunt stabilite toate infracțiunile și descrise componentele lor.

După cum am menționat deja, conform art. 51 alin. (2) Cod penal, răspunderii penale este supusă numai persoana vinovată în săvârșirea unei infracțiuni prevăzute de legea penală. Faptul că numai persoana care a săvârșit o infracțiune poate fi supusă răspunderii penale se deduce și din principiile dreptului penal, cum ar fi cel al egalității în fața legii penale (art. 5 Cod penal) și cel al caracterului personal al răspunderii penale (art. 6 Cod penal), precum și din alte prevederi ale Codului penal (Vezi, de exemplu, art. 11, 13, 21, 24 etc.). Sub acest aspect, Curtea E.D.O. în jurisprudența sa de interpretare a art. 7 din Convenția E.D.O. a statuat că orice infracțiune trebuie să fie clar stabilită în lege pentru ca fiecare să poată înțelege din textul articolului respectiv care acțiune sau inacțiune a sa atrage după sine răspunderea

penală¹⁴. În acest sens s-a expus și Curtea Constituțională în jurisprudența sa de interpretare a art. 22 din Constituția Republicii Moldova¹⁵.

Din analiza celor menționate mai sus rezultă că persoana poate fi supusă răspunderii penale numai pentru săvârșirea unei infracțiuni, adică numai pentru săvârșirea unei fapte care întrunește toate semnele componenței unei infracțiuni clar descrise în una din normele părții speciale a Codului penal. Lipsa cel puțin al unui din semnele componenței infracțiunii respective înseamnă că această faptă nu constituie infracțiune și, prin urmare, ea nu poate fi temei al răspunderii penale pentru săvârșirea ei.

Componența infracțiunii concrete descrise în norma părții speciale a Codului penal prin sine însăși nu poate direct da naștere răspunderii penale. Până la săvârșirea unei fapte care întrunește toate semnele componenței unei infracțiuni, componența infracțiunii descrise în norma părții speciale a Codului penal doar avertizează orice persoană aflată pe teritoriul țării noastre să nu comită fapte de felul celor descrise în normele respective ale Codului penal, în caz contrar, ea va fi supusă răspunderii penale. În cazul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, această faptă constituie infracțiune numai dacă semnele ei corespund exact cu semnele componenței unei infracțiuni prevăzute de legea penală. De aceea, componența de infracțiune în aceste cazuri, conform art. 52 alin. (2) și art. 113 Cod penal, este baza juridică pentru calificarea corectă a faptei săvârșite ca infracțiune și de delimitare a faptelor infracționale de cele non

infracționale, asigurând astfel respectarea principiului legalității răspunderii penale. Prin urmare, nu componența infracțiunii descrise în partea specială a Codului penal, ci săvârșirea faptei care întrunește toate semnele componenței unei infracțiuni descrise în partea specială a Codului penal este temeiul răspunderii penale.

Astfel, formularea temeiului răspunderii penale în art. 51 alin. (1) Cod penal este una nereușită și contravine unui șir de norme ale legii penale ce reglementează răspunderea penală. Legea penală stabilește clar că singurul temei al răspunderii penale este faptul săvârșirii infracțiunii, adică săvârșirea unei fapte care întrunește toate semnele componenței unei infracțiuni prevăzute de legea penală.

Faptul că numai săvârșirea unei infracțiuni este temeiul răspunderii penale este recunoscut și de legislațiile penale ale altor state. De exemplu, conform art. 15 alin. (2) Cod penal al României, infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale.¹⁶ Codul penal al Federației Ruse, în art. 8, a legiferat ca temei al răspunderii penale săvârșirea faptei ce conține toate semnele componenței infracțiunii prevăzută de acest cod¹⁷, iar potrivit art. 1 paragraf 1 al Codului penal al Poloniei răspunderii penale poate fi supusă numai persoana care a săvârșit o faptă interzisă prin amenințarea cu pedeapsă de legea în vigoare la momentul săvârșirii ei¹⁸.

Cele menționate confirmă cu certitudine necesitatea modificării prevederilor art. 51 alin. (1) Cod penal și expunerea lor în următoarea redacție: "Săvârșirea infracțiunii este singurul temei al răspunderii penale".

¹⁴ Vezi §35 al Hotărârii Curții E.D.O. din 22 noiembrie 1995 în cauza S.W. c. Regatul Unit În: Европейский Суд по правам человека. Избранные решения, Том 2. Москва: Издательство Норма, 2000, с. 162.

¹⁵ Vezi §34 al Hotărârii Curții Constituționale nr. 22 din 1 octombrie 2018 privind excepția de neconstituționalitate a art. 328 alin. (3) lit. d) din Codul penal. În: Monitorul Oficial nr. 416-422/146 din 09.11.2018.

¹⁶ *Noul Cod penal*. Legea nr. 286/2009, în vigoare de la 1 februarie 2014. București: Editura Universul juridic, 2015, p. 15.

¹⁷ *Комментарии к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Отв. ред. ЛЕБЕДЕВ, В. М. Москва: Юрайт-М, 2001, с. 17.

¹⁸ *Уголовный кодекс Республики Польша*. Минск: Изд-ство "Тесей", 1998, с. 7.

Principiile răspunderii penale

Ca instituție fundamentală a dreptului penal, răspunderea penală este guvernată de anumite principii, care, deși strâns legate de principiile dreptului penal, nu se identifică cu acestea.

Prin principii ale răspunderii penale se înțeleg acele idei de bază, diriguitoare, care se regăsesc în normele de reglementare a răspunderii penale.

În doctrina penală nu există unanimitate cu privire la numărul și la cadrul principiilor răspunderii penale:¹⁹

Într-o opinie, sunt reținute ca principii fundamentale ale reglementării răspunderii penale:

- infracțiunea, unic temei al răspunderii penale;
- legalitatea răspunderii penale;
- individualizarea judiciară a răspunderii penale.

Conform altei opinii, mai recente,²⁰ sfera principiilor este extinsă întemeiat, la ea adăugându-se:

- principiul umanismului răspunderii penale;
- principiul personalității răspunderii penale;
- principiul inevitabilității răspunderii penale;
- principiul unicității răspunderii penale;
- principiul prescriptibilității răspunderii penale.

Unele dintre aceste principii nu sunt caracteristice doar răspunderii penale, ci și dreptului penal sau întregului sistem de drept în domeniul răspunderii penale, însă ele capătă un caracter particular, specific.

Principiul legalității răspunderii penale

Principiul legalității este un principiu fundamental al întregului sistem de drept și al dreptului penal în parte (art. 3 din Codul penal al Republicii Moldova). În domeniul răspunderii penale, principiul legalității presupune că apariția, desfășurarea și

soluționarea răspunderii penale are loc pe baza legii, în strictă conformitate cu aceasta²¹.

Legalitatea răspunderii penale este realizată, în primul rând, prin legalitatea incriminării, care presupune prevederea în lege a tuturor condițiilor în care o faptă constituie infracțiune. Nerealizarea acestor condiții duce la inexistența infracțiunii și, prin urmare, la inexistența temeiului real al răspunderii penale.

În al doilea rând, legalitatea răspunderii penale se realizează prin legalitatea sancțiunilor de drept penal, care presupune prevederea în lege a categoriilor și cuantumului pedepsei penale, a măsurilor de siguranță, precum și a condițiilor de stabilire și aplicare a acestora în cadrul fiecărui raport juridic de răspundere penală. Aplicarea prin analogie a legii penale este interzisă (alin. (2) al art. 3 din Codul penal al Republicii Moldova). Așadar, realizarea prin constrângere a ordinii de drept penal are loc pe baza legii și în strictă conformitate cu aceasta, limitând posibilitatea unor abuzuri în activitatea de aplicare a legii penale.

Infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale

Acest principiu este consacrat în dispozițiile art. 51 din Codul penal al Republicii Moldova și presupune că temeiul real al răspunderii penale îl constituie săvârșirea unei infracțiuni, adică a unei fapte prejudiciabile, prevăzută de legea penală și săvârșită cu vinovăție.

Prin „săvârșirea unei infracțiuni” se înțelege săvârșirea oricăreia dintre formele pe care legea le incriminează ca infracțiune consumată, tentativă sau pregătire, precum și participarea la comiterea acestor fapte ca organizator, autor, instigator sau complice.

Legislația penală în vigoare completează principiul enunțat prin formularea

¹⁹ MITRACHE, C. *Drept penal român. Partea Generală*. Ed-III. București: Editura ȘANSA, 1997, p. 261.

²⁰ BULAI C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: Editura ALL BECK, 1997, p. 316-321.

²¹ DOBRINOIU, V., PASCU, I., MOLNAR, I., NISTOREANU, Gh., BOROI, A., LAZAR, V. *Drept penal. Partea generală*. București: Editura Europa Nova, 1999, p. 391.

unui temei juridic al răspunderii penale, pe care îl constituie componenta infracțiunii, stipulată în legea penală.

Conform prevederilor alin. (2) al art. 51 din Codul penal al Republicii Moldova „răspunderii penale este supusă numai persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii prevăzute de legea penală”. Astfel, numai din momentul dovedirii vinovăției persoanei pentru săvârșirea infracțiunii apare răspunderea penală. În legătură cu aceasta funcționează principiul constituțional potrivit căruia, până la dovedirea vinovăției unei persoane, în cadrul unui proces judiciar public, exprimată într-o hotărâre judecătorească definitivă, persoana respectivă este prezumată nevinovată (art. 21 din Constituția Republicii Moldova).

Principiul umanismului

Umanismul ca principiu fundamental al dreptului penal își găsește expresia în condițiile și în conținutul constrângerii juridice ce trebuie să intervină atunci când se încalcă obligația de conformare și se săvârșește o infracțiune. Răspunderea penală apare astfel, în sistemul dreptului nostru penal, ca o instituție cu caracter democratic și umanist, care ține seama de conduita umană, de determinantele conduitei sociale a omului și de posibilitatea lui de a-și dirija în mod liber voința²². Totodată, răspunderea penală utilizează instrumente care prin natura și conținutul lor nu duc la umilirea și degradarea ființei umane, ci, dimpotrivă, preconizează căi, metode, mijloace care să conducă la resocializarea infractorului. Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Principiul răspunderii penale personale

Principiul răspunderii penale personale este consacrat în art. 6 din Codul penal al Republicii Moldova și presupune că răspunderea penală revine numai persoanei care a săvârșit în mod direct,

nemijlocit, infracțiunea ca autor al acesteia, sau a participat indirect la săvârșirea ei, în calitate de organizator, instigator sau complice. Este inadmisibilă răspunderea pentru fapta altuia și răspunderea colectivă, adică răspunderea de grup a persoanelor legate între ele prin raporturi personale (de familie, naționale, religioase etc.) pentru infracțiunea săvârșită de către unul (sau unii) dintre membrii acestora.

În cazul tragerii la răspundere penală a mai multor persoane care au săvârșit o infracțiune în grup, trebuie stabilită vina fiecărui membru al grupului pentru săvârșirea acestei infracțiuni și rolul fiecăruia în realizarea laturii obiective a infracțiunii concrete²³.

De asemenea, dacă sunt învinuiți câțiva inculpați de săvârșirea câtorva infracțiuni, instanța de judecată trebuie să supună analizei probele pentru fiecare învinuire, în privința fiecărui inculpat, și să le aprecieze în ansamblu cu toate materialele dosarului (hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 5 din 19.06.2006 privind sentința judecătorească).

Personalitatea răspunderii penale are drept consecință personalitatea pedepsei și a altor măsuri de natură juridico-penală, care sunt aplicate și executate personal de către subiectul activ al infracțiunii.

De aceea, moartea infractorului are drept consecință stingerea răspunderii penale și a sancțiunilor ce decurg din aceasta.

Principiul unicității răspunderii penale

În conformitate cu acest principiu, persoana care a săvârșit infracțiunea nu poate fi trasă la răspundere penală decât o singura dată. De aceea stingerea raportului juridic de răspundere penală în modurile prevăzute de lege face ca

²² BULAI, C. *Op. cit.*, p. 319.

²³ BARBĂNEAGRĂ, A. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Centrul de Drept al Asociațiilor, 2003, p. 42.

răspunderea penală să nu mai poată acționa în viitor. Cu alte cuvinte, pentru o singură infracțiune există o singură răspundere penală.

Legislația penală a Republicii Moldova consacră acest principiu în dispozițiile alin. (2) al art. 7 din Codul Penal al Republicii Moldova, stipulând că: „Nimeni nu poate fi supus de două ori urmării penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă”.

Unicitatea răspunderii penale nu exclude pluralitatea de sancțiuni penale pe care le atrage în condițiile legii. În sistemul dreptului nostru penal nu este posibilă cumularea a două pedepse principale pentru o singură infracțiune. Este însă posibilă aplicarea pedepselor principale însoțite de pedepse complementare sau asocierea unor măsuri de siguranță, dar această pluralitate nu influențează unicitatea răspunderii penale.

Răspunderea penală poate coexista cu alte forme de răspundere juridică, precum răspunderea civilă, cea disciplinară etc.

Principiul inevitabilității răspunderii penale

Acest principiu presupune că oricine săvârșește o infracțiune trebuie să răspundă penal. Răspunderea penală este o consecință inevitabilă a săvârșirii unei infracțiuni.

Necesitatea răspunderii penale și inevitabilitatea ei derivă din faptul că odată cu săvârșirea infracțiunii sunt prejudiciate valorile sociale și viața socială nu mai poate continua în condiții de securitate. Doar intervenția constrângerii de stat și a răspunderii penale poate asigura restabilirea ordinii de drept și a sentimentului de securitate al membrilor societății.

Înlăturarea răspunderii penale în cazurile prevăzute de lege (amnistie, lipsa plângerii prealabile, împăcarea părților, prescripția ș.a.) nu diminuează importanța principiului enunțat.

Inevitabilitatea răspunderii penale este determinată și de *principiul* fundamental al *egalității* tuturor membrilor societății în

fața legii penale, iar realizarea sa este asigurată prin acțiunea *principiului oficialității* acțiunii penale în vederea tragerii la răspundere penală și a sancționării infractorului. Organele de stat competente au obligația legală de a acționa din oficiu în acest sens, cu excepția infracțiunilor la care urmărirea penală se poate porni numai la plângerea prealabilă a persoanei vătămate²⁴.

Inevitabilitatea răspunderii penale are un impact deosebit atât în planul prevenției generale, cât și al celei speciale. În general, se recunoaște că inevitabilitatea răspunderii penale are un rol preventiv mai mare decât răspunderea penală însăși.

Principiul individualizării răspunderii penale

Principiul individualizării răspunderii penale este consacrat expres în dispoziția alin. (1) al art. 7 din Codul penal al Republicii Moldova. Potrivit acestui principiu, răspunderea penală trebuie să fie diferențiată în funcție de caracterul și de gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuază ori agravează răspunderea penală.

Individualizarea răspunderii penale este efectuată pentru a asigura atât sancționarea corectă a infractorului, cât și realizarea prevenției generale și speciale.

Individualizarea răspunderii penale are loc în conformitate cu legea penală care consacră dispoziții speciale cu privire la individualizarea pedepsei (Capitolul VIII din Codul penal al Republicii Moldova), care constituie obiectul răspunderii penale. Astfel, conform prevederilor art. 75 din Codul penal al Republicii Moldova, care stipulează criteriile generale de individualizare a pedepsei, „persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în partea specială a Codului penal și în strictă conformitate cu dispozițiile părții generale a Codului penal...”.

²⁴ BULAI, C. *Op. cit.*, p. 320.

Individualizarea răspunderii penale se realizează în mai multe etape:

- a) *Individualizarea legală* este realizată de legiuitor prin fixarea unor categorii de pedepse diferite ca natură și mărime în raport cu gradul de pericol pe care-l prezintă fiecare tip de infracțiune.
- b) *Individualizarea judiciară* este realizată de către instanțele de judecată prin stabilirea sancțiunii în limitele fixate de lege, ținând seama de pericolul social al faptei și de persoana infractorului.
- c) *Individualizarea administrativă* se realizează în cursul executării pedepsei și presupune diferențieri în ceea ce privește regimul de executare a pedepselor și a altor măsuri de natură juridico-penală.

O justă individualizare a răspunderii penale în toate etapele menționate constituie o premisă importantă în lupta contra criminalității.

Principiul prescriptibilității răspunderii penale

Potrivit acestui principiu, răspunderea penală este înlăturată prin prescripție, adică prin trecerea unui anumit interval de timp prevăzut de lege de la săvârșirea infracțiunii, fără ca infractorul să fi fost tras la răspundere penală sau fără ca această răspundere să fi fost definitiv stabilită²⁵.

Prin prescripție are loc stingerea dreptului statului de a pedepsi și a obligațiunii infractorului de a suporta consecințele faptei sale.

În legislația penală a Republicii Moldova sunt prevăzute dispoziții prin care este stabilită prescripția răspunderii penale pentru aproape toate categoriile de infracțiuni (art. 60 din Codul penal al Republicii Moldova), făcând excepție doar infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război, infracțiuni de tortură, tratament inuman sau degradant sau alte infracțiuni prevăzute de tratatele

internaționale la care Republica Moldova este parte (alin. (8) al art. 60 din Codul penal al Republicii Moldova).

Prescriptibilitatea răspunderii penale se întemeiază pe rațiuni de politică penală. Răspunderea penală, ca mijloc de realizare a ordinii de drept prin constrângere, trebuie să intervină cât mai curând după săvârșirea infracțiunii. Sancționarea imediată și fermă a infractorului sporește eficiența constrângerii, întărește autoritatea legii, contribuie la realizarea prevenției generale și speciale. Dimpotrivă, cu cât răspunderea penală intervine mai târziu după săvârșirea infracțiunii, cu atât eficiența ei se reduce, rezonanța socială a infracțiunii se stinge treptat și sancționarea sa nu mai apare necesară. Pe lângă aceste aspecte, nu trebuie neglijată nici starea de incertitudine a infractorului, care în tot acest interval de timp s-a aflat sub amenințarea răspunderii penale și s-a putut corecta.

În temeiul acestor argumente, este justificată limitarea în timp a răspunderii penale prin prescripție.

BIBLIOGRAFIE

1. *Hotărârea Curții E.D.O. din 22 noiembrie 1995 în cauza S.W. c. Regatului Unit.* În: Европейский Суд по правам человека. Избранные решения, Том 2. Москва: Издательство Норма, 2000, с. 162.
2. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 1 octombrie 2018 privind excepția de neconstituționalitate a art. 328 alin. (3) lit. d) din Codul penal (excesul de putere și depășirea atribuțiilor de serviciu soldate cu urmări grave)* În: Monitorul Oficial nr.416-422/146 din 09.11.2018.
3. Лебедев, В. М. (отв. ред.) *Комментарии к Уголовному кодексу Российской Федерации.* Москва: Юрайт-М, 2001, с. 17.
4. *Уголовный кодекс Республики Польша.* Минск: Изд-ство "Тесей", 1998, с. 7.
5. *Noul Cod penal.* (Legea nr. 286/2009, în vigoare de la 1 februarie 2014). București: Editura Universul juridic, 2015 p. 15.

²⁵ BULAI, C. *Op. cit.*, p. 321.

6. Barbăneagră, A. (red.) *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Centrul de Drept al Asociațiilor, 2003.
7. BALTAȚ, D. *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău, ULIM: Tipografia Centrală, 2007.
8. BARBĂNEAGRĂ, A. *Infracțiuni contra păcii și securității omenirii*. Chișinău: Sirius, 2005.
9. BASARAB, M. *Drept penal. Partea generală*. În: Vol. II. București: Editura Lumina Lex, 1997, p.169.
10. BORODAC, A. *Noțiunea și temeiul răspunderii penale*. În: *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Editura Știința, 1994, p. 24.
11. BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: Editura ALL Educațional S.A., 1997.
12. DOBRINOIU, V., PASCU, I., MOLNAR, I., NISTOREANU Gh., BOROI A., LAZAR, V. *Drept penal. Partea generală*. București: Editura Europa Nova, 1999.
13. FLOREA, C. *Vinovăția penală și pedeapsa penală*. Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1987.
14. FLOREA, V. *Răspunderea penală pentru infracțiuni medicale*. Chișinău: Epigraf SRL, 2006.
15. GLADCHI, Gh., GLAVAN, B. *Noțiunea și conceptul răspunderii penale*. În: *Revista națională de drept*, nr. 1, 2010, p. 23.
16. GUȚULEC, V. *Răspunderea penală în interpretarea legislației Republicii Moldova*. În: *Pedeapsa ca formă a răspunderii penale și rolul ei în societatea de tranziție*. Materiale ale conferinței științifico-practice internaționale, 14-15 februarie 2002, Chișinău: Centrul Ed. al Universitatea de Criminologie, 2002, pag. 11.
17. MACARI, I. *Drept penal al RM. Partea generală*. Chișinău, 1999.
18. MITRACHE, C. *Drept penal român. Partea Generală*. Ed-III, București: Editura ȘANSA, 1997.
19. PAȘCU, I. *Drept penal. Partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2007.
20. ȘAVGA, A. *Răspunderea penală*. În: *Drept penal. Partea generală*. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 106.
21. ULIANOVSCI, X. *Răspunderea penală*. În: *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău, Centrul de Drept al Avocaților, 2003, p. 140-141.
22. ВЕЛИЕВ, С. В. *Принципы назначения наказания*. În: СПб, Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс”, 2004, с. 29.
23. ЖУРАВЛЕВ, М. *Некоторые вопросы уголовной ответственности и наказания в свете современной российской уголовной политики*. În: *Уголовное право № 5/2010*, с. 21.
24. КЕЛИНА, С.Г. *Понятие уголовной ответственности*. În: *Курс российского уголовного право. Общая часть*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В., НАУМОВА, А. В. Москва: Спарк, 2001, с. 459.
25. КЛАДКОВ, А.В. *Уголовная ответственность и его основание*. În: *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть*, под ред. ЗДРАВОМЫСЛОВА, Б. В. Москва: Юрист, 2002, с. 65.
26. МАЛЬЦЕВ, В.В. *Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности*. În: СПб: Издательство ”Юридический центр Пресс”, 2004, с. 375.
27. НАУМОВ, А. В. *Российское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство БЕК, 1996.
28. ТАЦИЛИН, М., ГОДИЛО, Н. *Уголовная ответственность и формы ее реализации*. În: *Уголовное право*, №4, 2004, с. 52.
29. ТКАЧЕВСКИЙ, М. Ю. *Уголовная ответственность и ее основание*. În: *Советское уголовное право. Общая часть*. Под ред. Г. А. КРИГЕРА, В. А. КУРИНОВА, М.Ю. ТКАЧЕВСКОГО. Москва: Издательство Московского Университета, 1981, с. 29.
30. ФЕДОРОВ, Г.К. *Актуальные проблемы теории государства и права*. Кишинев: СЕР USM, 2010.

30.04.2021